43. Шабульдо Ф.М. Синьоводська проблема: можливий спосіб її розв'язання. – К., 1998.
44. Шабульдо Ф.М. Наративні джерела та перші дослідники про похід Ольгерда на Сині Води та Білобережжя 1362 р. // Україна в центрально-Східній Европі. – К., 2000.
45. A Catalogue of the Armenian Manuscrits in the British Museum, by Frederick C. Conybeare/ London, 1913.
46. Balard M. La Romanie genoise (XII – debut du XV siecle), Vol. II, Rome, 1978.
47. Basso E. Il "bellum de Sorcati" ed I trattati del 1380-87 tra Genova e l'Orda d'Oro // Studi Genuesi. Nuova serie, vol 8 (1990). Cenova, 1991.
48. Evliya Çelebi. Seyahatnamesi. Istanbul, 1928.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ

Крамаровский Марк Григорьевич – доктор исторических наук, ведущий научный сотрудник Отдела Востока Государственного Эрмитажа, С.-Петербург.

Научные интересы: проблемы археологии и истории средневекового Крыма, проблемы торевтики и денежного обращения Золотой Орды.

УДК 910.2: 94 (477.4)"13"

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ СЕРЕДИНИ XIV СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ БИТВИ НА СИНІХ ВОДАХ

Олександр ЧОРНИЙ (Кіровоград)

У дослідженні на основі європейських картографічних пам'яток XVI – XVIII століть та синхронних з ними документів зроблена спроба ідентифікації літописних географічних орієнтирів Синьоводської битви 1362 року.

Ключові слова: *Велике князівство Литовське, Золота Орда, битва, Сині Води, Білобережжя, Поділля.*

В работе на основании европейских картографических источников XVI – XVIII веков и синхронных с ними документов сделана попытка идентификации летописных географических ориентиров Синеводской битвы 1362 года.

Ключевые слова: *Великое княжество Литовское, Золотая Орда, битва, Синие Воды, Белобережье, Подолия.*

In the research, based on European cartography attractions of XVI-XVIII centuries and later identification documents, the attempt to identify the geographical chronicles landmarks of Synovodska battle in 1361 is made.

Key words: *Grand Duchy of Lithuania, the Golden Horde, battle, Suni Vodu, Left Bank, Podillya*

У середині XV століття [31; 33] невідомий автор на сторінках літопису, що увійшов в історію під назвою "*Рогожсий летописец*", зробив запис, датований 6 871 роком: "*Того же лета Литва взяла Коршев и сотворишас мятежи и тягота людямъ по всей земли. Тое же осени Олгѣрд Синю воду и Бѣлобережіе повоевалъ*" [41, стб. 75]. Це була перша писемна згадка про Синьоводську битву 1362 року. З того часу постала одна з найбільш дискусійних проблем вітчизняної історії.

За останні три десятиліття тема битви на Синіх Водах стала доволі популярною в наукових дослідженнях та публіцистиці, а її актуальність, порівняно з епохою В. Б. Антоновича та М. С. Грушевського, зросла в рази. Ця подія впродовж кількох десятиліть була ключовою у дослідженнях Ф. М. Шабульдо [51; 52; 53; 54; 55], який ще у радянський час почав виводити її з тіні забуття, фактично протиставляючи битві на Куликовому полі

1380 року. У численних публікаціях на основі літописних повідомлень, хронік та інших писемних джерел (у тому числі й зарубіжних) автор, розкриваючи політичні та військові аспекти події, доводив, що битва на Синіх Водах 1362 року відбулася на річці Синюсі у безпосередній близькості до сучасного с. Торговиці, що на Кіровоградщині.

Синьоводська битва свого часу стала предметом гострої дискусії між Ф. М. Шабульдо [55] та О. В. Русиною [42], яка в свою чергу займається проблемами вітчизняної історії періоду Великого князівства Литовського та має власний аргументований погляд щодо взаємин литовців з татарами в середині – другій половині XIV століття, що базується на значному масиві писемних джерел.

Особистий внесок у дослідження синьоводської проблематики також зробили Ф. Є. Петрунь [37], Б. М. Флоря [49], О. І. Галенко [13], О. Д. Брайченко [9] та інші. Зокрема, О. Д. Брайченко свого часу обґрунтував можливість пошуку матеріальних свідчень битви в районі Торговиці, де з 1997 року працює археологічна експедиція факультету історії та права Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Проте зацікавленість подією демонструють не лише професійні історики, а й краєзнавці, серед яких подекуди намагаються долучитися до вирішення проблеми люди абсолютно далекі не те щоб від науки, а й від будь-якої науковості. У своїх дослідженнях М. Н. Дорош та деякі його послідовники з Вінниці та Києва роблять не коректні висновки, які не підтверджуються жодними історичними джерелами [44]. Саме М. Н. Дорош безапеляційно стверджує, що битва на Синіх Водах відбулася на р. Сниводь неподалік Хмільника, аргументуючи свою позицію переказами, домислами та власними вигадками, вкотре повторюючи імена трьох ханів, які нібито наклали головами у битві на Синій Воді. Автор не виходить за межі фактажу, взятого з наукових робіт В. Б. Антоновича [3] та М. С. Грушевського [14; 15].

До 650-ї річниці битви на Синіх Водах в Україні були проведені наукові конференції та круглі столи, під час яких точилися дискусії довкола проблеми: де знаходиться Синя Вода, на якій Ольгерд розгромив татар і що вважати Поділлям, яке він чи то приєднав до Великого князівства Литовського, чи то позбавив впливу Золотої Орди.

Виходячи з окресленої дискусії, ми спробуємо долучитися до розв'язання Синьоводської проблеми послуговуючись науковим доробком історика-енциклопедиста Я. Р. Дашкевича [17; 18; 19; 20; 21; 22], дослідженнями В. Л. Єгорова [25], О. Д. Брайченка [9], Н. М. Бокій, І. А. Козир, Т. Д. Позивай [6; 7; 8; 29; 57], власними науковими розвідками [50], а також дослідженнями підготовленими у співавторстві з І. А. Козир [30]. Свідомо вступаючи в дискусію, спробуємо глянути на проблему через призму історичної географії, тобто спробуємо ідентифікувати всі літописні географічні орієнтири шляхом аналізу найбільш хронологічно наближених до 1362 року пізніших історико-географічних джерел та матеріалів, а також європейських карт XVI – XVIII століть, інформативна цінність яких не викликає жодних сумнівів. При цьому обумовимо, що деякі картографічні джерела розглядалися дослідниками у контексті синьоводської проблематики [53; 1; 34; 9].

Про битву на Синій Воді, крім автора уже цитованого вище "*Рогожского летописца*" [41, стб. 75], також повідомляють невідомі автори "*Летописного изборника, именуемого Патриаршею или Никоновскою летописью*" [32, с. 233] та "*Густынской летописи*" [16, с. 350]. Перший з них датується першою половиною XVI століття, а другий – початком XVII століття. Більш того, дана подія зафіксована і в білорусько-литовському літописанні [5, с. 66, 74].

Детальні відомості про події 1362 року подає М. Стрийковський [58, с. 6 – 7] – перший з істориків, який описав події Синьоводської битви. Він же став і найбільш критикованим з-поміж усіх дослідників проблеми. Але, навіть, такий стан речей дозволяє говорити хоча б про географічну локалізацію місця битви, нашаровуючи літописні географічні орієнтири – Синя Вода, Білобережжя та Поділля – на згадки про них у пізніших картографічних та писемних документах.

Як бачимо, найбільш раннє повідомлення про битву сягає середини XV століття. Саме цитований вище запис з "*Рогожского летописца*" дозволяє розвести в часі у межах "*лета 6 871*" дві військово-політичні акції Великого князівства Литовського – взяття Коршева та "*повоевание*" Синьої Води і Білобережжя. Перше відбулося "*того же лета*", друге – "*тое же осени*". Отже, не варто пов'язувати взяття Коршева й перемогу на Синіх Водах і Білобережжі в єдину військову акцію Великого Литовського князя Ольгерда, а відповідно – не варто шукати або ідентифікувати поле битви в просторовій близькості трьох географічних орієнтирів – Коршева, Синьої Води та Білобережжя. Це означає, що розглядаючи проблему локалізації місця битви, можна поки що обмежитися ідентифікацією літописних назв – "*Синяя Вода*" та "*Белобережье*". Іншими словами, взяття Коршева влітку 1362 р. може бути військово-політичною акцією географічно абсолютно далекою від місця подій осені того ж року.

На нашу думку, локалізувати місце битви, користуючись лише літописними повідомленнями, неможливо, оскільки дискусія, як і раніше, буде базуватися виключно на припущеннях та логічних висновках. Результативність розв'язання наукової проблеми можлива лише за умов залучення інших видів джерел. Першість серед них можемо віддати давнім картографічним джерелам, оскільки ще з давніх часів людство знає лише два способи опису географічного простору: перший – у вигляді графічної (географічної) карти; другий – у вигляді літературного тексту (у нашому випадку це зазначені вище літописи).

На сьогодні відомі більше десяти європейських карт XVI – XVII століть, на яких сучасна ліва притока Південного Бугу – Синюха іменується як *Синя Вода* з варіантами написання *Synauoda fl., Szynauoda fl., Szinauoda fl., Ziniw Woda fl.* Саме так річка позначена на картах Бернарда Ваповського *(Bernard Wapowski)* й Себастьяна Мюнстера *(Sebastian Münster)* [11, с. 28 – 29], Джакомо Гастальді *(Giacomo Gastaldi)* й Сигизмунда Герберштейна *(Sigismund Herberstein)* [11, с. 32], Себастьяна Мюнстера *(Sebastian Münster)* [11, с. 42 – 43], Джовані Антоніо Маджіні *(Giovanni Antonio Magini)* [11, с. 86 – 87, 95], Вацлава Гродецького *(Waclav Grodeski, Wenceslao Godreccio)* та Андрія Пограбка *(Andreas Pograbius, Andrea Pograbio)* [11, с. 102 – 103], Герарда Меркатора *(Gerard Mercator)* [11, с. 124 – 125, 140 – 141], Гійома де Боплана *(Guillaume Le Vasseur de Beauplan)* та Николя Сансона I *(Nicolas Sanson I)* [10, с. 38 – 39], Гійома де Боплана [10, с. 14 – 15, 50 – 51, 76 – 77], які нами вже були детально прокоментовані у попередніх наукових розвідках і дослідженнях, присвячених синьоводській проблемі [50]. Ще раз хочемо наголосити, що гідронім Синя Вода, у варіанті написання *Sinawoda fl.,* був поширеним і на багатьох мапах другої половини XVIII століття. Для прикладу можемо назвати картографічні пам'ятки, укладачі яких Тобіас Конрад Лоттер *(Tobias Conrad Lotter)* [10, с. 182 – 183], Йозеф Антон Лідл *(Joseph Anton Lidl)* [10, с. 202 – 203], Йоган Готліб Фаціус *(Johann Gottlieb Facius)* та Георг Зігмунд Фаціус *(Georg Siegmund Facius)* [10, с. 186 – 187].

У контексті заявленого дослідження хотілося б акцентувати увагу дослідників на двох картографічних пам'ятках, а саме: *Бернарда Ваповського*

(Bernard Wapowski) та Себастьяна Мюнстера (Sebastian Münster) "Нова карта Польщі та Угорщини" ("*Polonia et Vngaria XV Nova tabvla*"), що була видана 1540 року в Базелі [11, с. 28 – 29] та *Йогана Готліба Фаціуса (Johann Gottlieb Facius)* й *Георга Зігмунда Фаціуса (Georg Siegmund Facius)* "Детальна карта частини Російської імперії та Південної Польщі, що включає Україну, Поділля, Волинь, Русь, Малу Польщу, Мазовію та частину Литви з [сусідніми] Малою Татарією, Молдавією, Валахією і Трансільванією" ("*Carte exacte d'une partie de l'empire de Russie et de la Pologne meridionale renferment l'Ukraine, la Podolie, la Volhynie, la Russie, la Petite Pologne, la Mazovie, et une partie de la Lithuanie avec la Petite Tartarie, la Moldavie, la Valaquie et la Transylvanie*"), що була опублікована 1769 року у Франкфурті-на-Майні [10, с. 186 – 187]. Перша є однією з найбільш ранніх карт, на якій зустрічається гідронім *Synauoda fl.* (Синя Вода), друга – одна з найбільш пізніх карт з позначеним відповідним гідронімом. Як бачимо, у європейській картографічній традиції (у рамках XVI – XVIII століть) протягом 229 років (а можливо і більше!) використовувався гідронім Синя Вода для позначення сучасної Синюхи, що, хоча й за пізніми джерелами, дозволяє нам ідентифікувати літописний географічний орієнтир "*повоёванную*" Синю Воду з сучасною р. Синюхою, що протікає на Кіровоградщині.

Згадана карта Йогана і Георга Фаціусів є безапеляційним джерелом, що сприяє ідентифікації сучасної Синюхи з літописною Синьою Водою, оскільки на ній Синюха – ліва притока Південного Бугу (*Bog fl.*) одночасно позначена і як *Sinawoda fl.* (Синя Вода), і як *Sinucha fl.* (Синюха) [10, с. 186 – 187]. Отже, проблему ідентифікації літописної Синьої Води через призму пізніших картографічних джерел можна вважати розв'язаною.

Також важливою складовою проблеми є ідентифікація ще одного географічного орієнтира осінньої військово-політичної акції Великого Литовського князя – літописного *Білобережжя*, оскільки дану територію Ольгерд разом із "*Синей Водой повоевал*" і вона до цих пір залишається картографічно не встановленою. Річ у тім, що багатьма істориками здійснювалася спроба ідентифікації Білобережжя середини XIV століття через пошук його в межах так званого "Святославового Білобережжя" X століття в пониззі Дніпра, що суперечило головним наслідкам військово-політичної акції 1362 року. На нашу думку, "*повоеванное*" Ольгердом Білобережжя розташоване не в пониззі Дніпра, на що вказують деякі пізніші писемні документи.

Нажаль, жодна з відомих на сьогоднішній день європейських карт XVI – XVIII століть не містить відповідного топоніма, а тому єдиний спосіб ідентифікації літописної назви можливий через аналіз пізніших писемних документів. Писемні відомості, що дійшли до нас, дозволяють на наш погляд достовірно вирахувати, яка із сучасних територій України у XIV і пізніших століттях іменувалася *Білобережжям*. Наведемо як приклад уривок з опису Климятинських уходів Пустинського монастиря датованих 1510 роком, у якому значиться, що "*…уходы Пустынского монастыря от устья Сулы спускались по течению речки Днепр в так называемое Белобережье*" [27, с. 345]. У 1531 р. Уляна Потапова, жителька Черкаського обводу вказувала, що брат її Федір мав у володінні "*Мошны і Белберег*", а сама вона продала с. Ворохобичі в Білих Берегах [4, с. 69 – 71]. Крім того, в історичній літературі зустрічається інформація про листи адресовані польському гетьману від "*Самуила Кошки старшого и всего войска запорожского из Белобережья на шесть миль ниже Черкасс*" [56, с. 129].

Пізніші документи також вказують на те, що *Білобережжя* знаходилося вздовж Дніпра поблизу впадіння в нього річки Тясмин. Зокрема, в одному з

господарських універсалів гетьмана Д. Многогрішного 1670 року сказано "*по ту сторону Днепра од Крилова озера суть разные по границе, которое называется озеро Дубок. Всего уходу на семь миль почавши от Белобережжа аж до озера Дубка*" [26, арк 371 зв.]. Отже, усі цитовані нами документи XVI – XVII століть дозволяють ототожнити територію *Білобережжя* із землями вздовж правого берега Дніпра на південь від Черкас, в районі сучасних Чигирина і Кременчука та з територіями на південь від них.

Таким чином, обидва літописних географічних орієнтири Синьоводської кампанії 1362 року прив'язуються до сучасних територій в басейні річки Синюхи й земель вздовж правого берега Дніпра в районі Черкас, Чигирина, Кременчука та, можливо, ще з деякими територіями на південь від них. Для опонентів наголосимо, що ідентифікація Білобережжя XIV століття, на основі пізніших документів, більше наближена до об'єктивності, оскільки своєрідна "міграція" цього топоніма з пониззя Дніпра у його середню течію могла відбутися разом із міграцією мешканців того краю у 40-х роках XIII століття під тиском тих подій, що відбувалися в регіоні (маємо на увазі монголо-татарську експансію на Русь). Зазначимо, що частина топоніма Білобережжя, а саме його словотворча складова "*біле*" або "*білий*" простежується і в деяких географічних назвах окресленого регіону літописного Білобережжя середини XIV століття, що були відомі пізніше або є офіційно діючими й нині. Так наприклад, Е. Лясота у своєму щоденнику згадує Біле Озеро, що знаходилося за дві милі від Чигирина [35, с. 102]. На трьохверстових картах середини XIX століття у цьому ж регіоні можна знайти топоніми "*Белецковка*", "*Белоконевка*", "*Белозерье*", "*Белая Голова*" [12] та інші. Як бачимо, ще й у XIX столітті окресленний вище регіон мав топоніми, словотворчими компонентами яких були словоформи "біле" або "білий". Гіпотетично можна припустити, що згадані назви виникли на основі історичної пам'яті про давніший (літописний) топонім "*Білобережжя*".

Така ідентифікація Синьої Води та Білобережжя обумовлює питання: чому Ольгерд пішов війною проти татар саме у ці землі? Дати відповідь на нього дозволяють деякі пізніші писемні джерела та дані археології, які дають підстави стверджувати, що осіння військова кампанія Ольгерда 1362 року – це добре продумана акція, спрямована проти конкретних татарських адміністративних одиниць, що знаходилися в межиріччі Дніпра та Синюхи.

Аргументуємо нашу позицію. Справа в тім, що у пізніших писемних джерелах, окрім гідроніма "*Синя Вода*" ще зустрічається і топонім "*Синя Вода*". З цього приводу варто проаналізувати доволі цікавий документ – "*Книгу Большому Чертежу*", що датується 1627 роком [28, с. 4]. Це коментар до карти "*Большой чертеж всему Московскому государству*", яка почала укладатися у Москві за наказом Івана Грозного в 50-х роках XVI століття, і яка в оригіналі до нас не дійшла, але словесний її опис зберігся в кількох списках, на основі яких в середині минулого століття К. Н. Сербіна підготувала й опублікувала цю пам'ятку. У згаданому документі знаходимо досить відомий серед дослідників Синьоводської проблеми і багато разів цитований запис: "*… а вверх по реке по Бокгу 50 верст пала в Бокг речка Синяя вода, а на речке на Синей воде, 70 верст от Бокга, город Синяя Вода* " [28, с. 112].

Наведені у джерелі відстані неодноразово ставали підґрунтям для різноманітних вимірювань та обчислень, що породжувало нові дискусії. Свого часу дослідниця "*Книги Большому Чертежу*" К. Н. Сербіна наголошувала, що це є словесний **(!)** опис двох "чертежей" ("старого" і "нового"), тобто карт, які до нас не дійшли [28, с. 4 – 5]. Візуально ці мапи, очевидно, виглядали так, як уже згадані нами європейські карти. Тобто, вони були далекі від повноцінної фіксації географічних об'єктів у просторовому сенсі. Тому, на наше глибоке

переконання, згадане у цитованому джерелі місто Синя Вода, неможливо точно "вирахувати" користуючись методикою математичних вимірювань та обчислень з використанням сучасних карт, про що уже наголошувалося у наших попередніх дослідженнях [30, с. 16].

Наявність згаданого в "*Книге Большому Чертежу*" міста Синя Вода підтверджують і європейські картографічні джерела першої половини XVII століття. Для прикладу, місто Синя Вода у варіанті написання *Szinouoda* на річці *Синя вода* (*Szinouoda fl.*) зустрічається на картах *Герарда Меркатора* (1628, 1630, 1638 рр.). Вперше ж населений пункт *Szinouoda,* на відомих нам картографічних пам'ятках XVII – XVIII ст., зустрічається на карті "Європи" ("*Evropa*"), виданій Маттіасом Квадом *(Matthias Quad)* 1600 року в Кельні [11, с. 92 – 93]. Також варто зазначити, що на карті "Європи" ("*Evropae*") *Абрагама Ортелія (Abraham Ortelius),* датованій 1602 роком, поряд з підписом *Szinouoda* намальований картографічний знак, яким на карті позначені всі міста [11, с. 98 – 99]. Свого часу Я. Р. Дашкевич, порушуючи дану проблематику, пов'язану з локалізацією кордонів Східного Поділля на картах XVI століття, констатував, що на деяких європейських мапах зустрічається місто Синьовода на річці Синя Вода, але при цьому зауважував, що очевидно це "витвір фантазії" [21, с. 160]. На таку думку автор мав цілковите право, оскільки у 1990 році вітчизняна наука не мала в розпорядженні даних археології, що підтверджували б існування на Синюсі міста Синя Вода.

На вже згадуваних картах Г. Боплана, Й. і Г.Фаціусів, Й. Лідла та деяких інших на місці міста *Синя Вода* уже зустрічаються руїни давнього міста Торговиці *(Targowic H.)*, або населений пункт Торговиця *(Targowica H.)*.

На цей факт, крім карт, вказують і писемні джерела XVI – XVII століть. У документі, датованим 13 березня 1673 р. повідомляється про поїздку до гетьмана І. Самойловича піддячого С. Щоголєва, в ньому ж з-поміж іншого йдеться про взаємини П. Дорошенка з турками. У цьому контексті згадується Торговиця як колишнє мусульманське володіння "*…на знак де владения и ныне в Торговице мечетей их бусурманских каменные столпы стоят*" [2, стб. 181]. Також у документі наведені географічні прив'язки, які вказують саме на сучасну Торговицю Новоархангельського району Кіровоградської області "*тот город Торговица от Чигирина в осьмидесяти верстах, от Переясловля в девеносте верстах, к Запорожью последний город*".

Цитовані вище документи засвідчують, що в середині XIV століття на Синюсі існувало ординське місто Синя Вода. Це підверджується археологічними дослідженнями, що з 1997 року проводяться Торговицькою археологічною середньовічною експедицією Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Характер досліджених об'єктів, які належать до суто міської забудови [7], а також численні знахідки монет (виявлені випадково 1894 року [48] та в ході розкопок 1997 – 2012 рр. [6, 7, 8, 29]), датування яких не виходить за межі 1360 року [30, с. 24], дозволяють стверджувати, що Ольгерд рушив на Сині Води з метою зруйнувати потужний ординський адміністративний та економічний центр. Це є ще одним доказом того, що битва відбулася на Синюсі неподалік сучасної Торговиці. Згадані вище картографічні та писемні джерела XVI – XVII століть, а також матеріали здобуті нами в ході археологічних досліджень у Торговиці дозволяють вписати в історичну географію Дніпровсько-Бузького межиріччя цікавий історичний об'єкт – золотоординське місто Синя Вода (*Szinouoda*) на річці *Синя вода* (*Szinouoda fl.*). Також варто констатувати той факт, що наукові результати Торговицької археологічної середньовічної експедиції додають об'єктивності та значущості повідомленню про битву на Синіх Водах в історичній хроніці М. Стрийковського.

Подібним чином можна пояснити й "*повоевание Белобережья*". На нашу думку, Ольгерд також усвідомлено спрямував удар на Білобережжя. Висловленана нами ідентифікація останнього накладається на свідчення про залишки мусульманської старовини на його території. Так, у записках про подорож антіохійського патріарха Макарія в Росію (середина 50-х років XVII ст.) вдалося знайти цікавий факт. Коли патріарх був у гостях у Богдана Хмельницького, йому показували церкву Святого Іллі-Пророка у Суботові. В основі її фундаменту гість побачив кілька величезних брил, котрі викликали його щирий подив. Як виявилося, вони були привезені "*…с города, который когда-то пренадлежал татарам, у пяти милях отсюда, где татары имели большую мечеть*" [40, с. 194]. Раніше в цьому ж регіоні руїни згадуваної мечеті бачив і посол австрійського монарха Еріх Лясота, який у 1594 році їздив до запорожців на Січ [35, с. 102]. Руїни давнього міста і мечеті зустрічаються поряд із Чигирином і на карті *Томаша Маковського* (*Tomasz Makowski*) й Вільяма Янсона Блау (*Willem Jansoon Blaeu*) "Борисфенський шлях з двох частин" ("*Borysthenis tractum*") (опублікованій 1643 року в Амстердамі) [11, с. 188 – 189], яка, в свою чергу, є частиною т.зв. Радзивіллової карти Великого князівства Литовського, укладеної тим же таки Т. Маковським у 1613 році [11, с. 188]. Дослідники відзначають, що карти, складені на замовлення М.-Х. Радзивілла, були укладені на підставі картографічних вимірювань [23, с. 90], що безумовно додає їм вагомості, як історичному джерелу.

На згаданих картах руїни розташовані на лівому березі Тясмина, у тому місці, де останній впадає в Дніпро. Згадувані в джерелах руїни давнього татарського міста, можливо, пов'язати із підкоренням Ольгердом Білобережжя. Обґрунтуємо наше доволі сміливе припущення через призму аналізу тих же таки пізніших картографічних пам'яток. Щойно згадувана карта Т. Маковського 1643 р. містить позначені руїни давнього **(!)** городища (Монастирище), які розташовані на правому березі Тясмина, де він впадає в Дніпро. Тобто, це ще одне джерело, яке підтверджує дані Е. Лясоти та патріарха Макарія. Виходячи з цього, давнє місто, що фігурує в записках щойно згаданих авторів, гіпотетично може локалізуватися в районі сучасної т. зв. Московської гори (або в безпосередній близькості до неї), яка й нині помітна в околицях сучасного Світловодська, на берегах Кременчуцького водосховища. Отже, можемо говорити про те, що в XIV столітті на цій пануючій висоті та поряд з нею цілком могло розміщуватися золотоординське поселення, руїни якого були відомі ще у XVI – XVII століттях.

Разом із тим, у документах з історії Задніпрських місць середини XVIII століття, в окресленому нами районі можливої локалізації ординського поселення міського типу, зустрічаємо урочище Імбек (лівий берег Тясмина) з варіантами написання в деяких документах першої половини XVIII століття як Інбек або Кеймбек [38, с. 130, 149, 157, 214], що вказує на явну татарську етимологію цього топоніма. Нажаль нині урочище затоплене водами Кременчуцького водосховища, але в середині XX століття його назва ще була відома місцевому населенню, про що свідчать згадки в деяких археологічних дослідженнях [45, с. 84]. Як бачимо, історична топографія окресленого регіону має свідчення про тривале перебування на його просторах татар. Під татарськими слідами маємо на увазі мечеть, яка раніша XVI століття, про що відомо із записок Е. Лясоти. У щоденнику 1594 року він пише про татарську мечеть, що вона стара [35, с. 102], тобто для автора настільки стара, що він не зміг більше про неї нічого написати, а це означає, що мечеть може хронологічно належати до ординських часів, оскільки пізніші періоди історії

цього краю виключають можливість перебування татар та ще й будівництво ними поселень міського типу.

З огляду на вище зазначене, очевидним стає припущення, що згадувану в писемних джерелах мечеть, а також руїни давнього міста зафіксовані Т. Маковським можна віднести до XIV століття, зокрема, до його першої половини. Можливість існування саме ординського поселення міського типу в районі, де Тясмин впадає в Дніпро, обумовлюється його вигідним географічним розташуванням як з точки зору оборони, так і з погляду контролю переправи на р. Дніпро.

На сліди Великого князівства Литовського в історії цього регіону вказує відоме за документами середини XVIII століття, урочище "*Литвиновка*" [38, с. 176, 177]. На те, що ця назва була давньою і вживалася тривалий час вказує і Генеральний план Єлисаветградського повіту початку XIX століття [39], і триверстова карта Херсонської губернії 50 – 70-х років того ж століття [12]. На першому з них зустрічаємо "*оврагъ Литвиновъ*", на другій – в його ж районі невелике поселення "*Литвиновка*".

Зважаючи на наведені факти, наше припущення потребує відповідних археологічних досліджень в цьому регіоні, доцільність яких очевидна. До того ж відомо, що в потясминні уже зафіксовані знахідки ординського часу. Так наприклад, у фондах Кіровоградського обласного краєзнавчого музею зберігається дзеркало XIV століття (*Інв. № КОМ 9192, А 330*) роботи китайського майстра, що свого часу було знайдене в с. Калантаїв, котре знаходиться в безпосередній близькості до місць згадуваних Е. Лясотою та патріархом Макарієм. Таким чином, гіпотетично на території ідентифікованого нами Білобережжя у середині XIV століття могло існувати золотоординське поселення з адміністративними функціями.

Як бачимо, Ольгерд міг цілком спланувати військово-політичні акції осені 1362 року так, аби його перемоги увінчалися підкоренням двох адміністративних золотоординських центрів: перший з яких відомий під назвою Синя Вода (Торговиця) на сучасній Синюсі, другий – лише за згадками руїн давнього поселення південніше Черкас.

Виходячи з такої історико-географічної ідентифікації Синьої Води й Білобережжя та мотивації дій Ольгерда, маємо також дати відповідь і на питання стосовно того, що вважати Поділлям, територію якого Велике князівство Литовське звільнило від татар. Підходячи до розв'язання цієї проблеми, варто обумовити кілька важливих моментів. По-перше, говорячи про поширення влади Ольгерда на Поділля, не варто забувати, що найбільш ранній літописний звід "*Рогожский летописец*", який повідомляє про події на Синіх Водах і Білобережжі, нічого не говорить про Поділля. Це пояснюється тим, що топонім "Поділля" з'являється лише в другій половині XIV століття [17, с. 58], а широко відомим стає набагато пізніше. Судячи з писемних джерел, ця назва поширюється у середині XIV – другій половині XV століття і пізніше. Маємо на увазі Рогозький, Слуцький та Супрасльський літописи. По-друге, серед відомих нам писемних джерел вперше про взяття Поділля під контроль Литви повідомляють Слуцький та Супрасльський літописи, а також хроніка М. Стрийковського, що датуються XVI століттям. Виходячи з цього, Поділля, про яке говорить М. Стрийковський та невідомі автори щойно згаданих літописів, не варто ототожнювати з кордонами Поділля у їхньому сучасному розумінню. По-третє, єдиним ключем до ідентифікації літописного Поділля можуть виступати картографічні пам'ятки хронологічно синхронні з повідомленнями Слуцького та Супрасльського літописів, а також хроніки М. Стрийковського. Це європейські карти XVI століття.

До того ж варто згадати картографічні пам'ятки авторства В. Гродецького, А. Ортелія та Г. Меркатора, які серед дослідників відповідного профілю вважаються найбільш точними картами України, а зокрема й Поділля у XVI столітті, тобто у період до топографічних зйомок. Про те, що на картах згаданих вище географів і картографів-видавців "*в основному, правильно показано територію Поділля*" наголошував у своїх дослідженнях Я. Р. Дашкевич [19, с. 132].

Перш ніж за допомогою карт XVI століття спробуємо ідентифікувати територію під якою у середині XIV – XVI століттях розуміли Поділля, обумовимо ще кілька важливих моментів. По-перше, варто розглянути семантику назви "Поділля". Я. Р. Дашкевич наголошує, що не варто трактувати значення цього топоніма, як низинну територію, що розташована в безпосередній близькості до гір, тобто така, що перебуває в "*опозиції*" до них на зразок київського Подолу, який, як відомо, знаходиться нижче Володимирської гори. Дослідник пояснює походження топоніма, як такого, що означає "*територію розташовану в долинах і поряд з ними*" або "*країну долин*" [17, с. 58]. Як аргумент, вчений наводить наукові пояснення топонімів "Полісся" (країна лісів) та Помор'я (територія вздовж моря). Від себе, як приклад, можемо навести приклад історико-географічне поняття "Подіпров'я" або "Середнє Подніпров'я": в першому випадку це територія вздовж берегів Дніпра, в другому – землі вздовж Дніпра в його середній течії.

Я. Р. Дашкевич, відстоюючи своє бачення семантики досліджуваного топоніма, наголошує, що Поділля, як країна долин виступає в історичних та географічних працях авторів XVI століття (Ф. Руджері, М. Кромера та С. Сарнацького) [17, с. 58]. Виходячи з цього, слушними є висновки М. І. Петрова [32] та Я. Р. Дашкевича [17, с. 58] про те, що не варто ототожнювати літописні території чи то з Пониззям, чи то з Побожжям, або ж із Пониззям і Побожжям разом з територією Поділля, оскільки його землі охоплювали набагато більші території ("*країну долин*"). У такому разі Поділля середини XIV – XVI століть було набагато більшим за його територію в нашому сучасному традиційному уявленні і визначенні цього історико-етнографічного регіону.

По-друге, Поділля з хроніки М. Стрийковського варто розглядати виключно в географічному, і, аж ніяк, не в політичному, а тим паче в адміністративному розуміннях. Ототожнення географічного, політичного й адміністративного розуміння Поділля в щось єдине не може наблизити дослідників до об'єктивного визначення його території, на яку було поширено владу Великого Литовського князя Ольгерда в наслідок битви на Синіх Водах.

По-третє, сучасне трактування і поняття історико-етнографічного регіону Поділля значною мірою лежить у площині адміністративного розуміння його меж кінця XVIII – початку XX століття (маємо на увазі кордони Подільського намісництва 1793 р. та Подільської губернії 1802 р.). Межі ж Поділля означеного вище періоду набагато вужчі за межі Поділля середини XIV – XVI століть. Адміністративно територія Поділля нового часу оформилася внаслідок економічних та військово-політичних процесів XVI – XVIII століть, що відбувалися на просторах географічного Поділля XIV – XVI століть.

Враховуючи висловлені зауваження і користуючись уже цитованими вище картографічними пам'ятками XVI століття, зазначимо, що у XVI столітті, а відповідно й раніше, східна межа Поділля як історико-географічного району охоплювала і сучасну Синюху з Торговицею й навіть пониззя Дніпра. Це виглядає цілком очевидним з огляду на слабку заселеність цього краю у XVI столітті та відсутність чітких кордонів з Кримським ханством. Дані картографії, в цьому плані, суттєво доповнюються ранішими писемними

джерелами. У літописному "*Списке русских городов дальних и ближних*", що датується кінцем XIV століття, названо 11 міст розташованих на території Поділля, серед яких згадуються Черкаси [46, с. 229]. Хоча стосовно Черкас М. Н. Тихомиров висловив сумнів "*…трудно думать, что Черкассы на Днепре одноимённы с польским или подольским городом Черкассы, названным в Списке. Из всех "польских городов" местонахождение только этого города остаётся неясным*" [46, с. 229]. Але, виходячи з ширшого тлумачення території Поділля, що опирається на середньовічні географічні карти, Черкаси, що викликали у професора М. М. Тихомирова сумніви щодо їхньої належності до Поділля, могли бути до нього найближчим (прикордонним) містом у Подніпров'ї.

Викладена вище ідентифікація Поділля є знаковою і для пояснення того факту, що географи XVI століття, розуміючи Поділля у просторовому сенсі, ділили його на три частини: Горішнє, Долішнє та Біле [22, с. 23]. Перші два поняття могли стосуватися територій у межах Подільської височини та Причорноморської низовини, а Біле Поділля може бути не чим іншим, як літописним Білобережжям.

Як бачимо, аналіз європейських карт XVI століття, синхронних з ними, а також пізніших писемних документів дозволяє дати відповідь щодо хоча б орієнтовних меж Поділля, на які поширилася влада Великого Литовського князя Ольгерда в 1362 році. Разом із тим, можливо ідентифікувати територію літописного Білобережжя, що виступає в джерелах одним із географічних орієнтирів битви на Синіх Водах. І, найголовніше, проаналізовані європейські карти та писемні джерела XVI – XVII століть дозволяють із стовідсотковою впевненістю ідентифікувати літописні Сині Води з сучасною Синюхою, що значною мірою окреслює регіон пошуку місця битви литовсько-руської раті з татарами у 1362 році, та наближає дослідників до розв'язання однієї з найбільш дискусійних проблем вітчизняної історії в рамках XIV століття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрагамович З. Старая турецкая карта Украины с планом взрыва Днепровских порогов и атаки турецького флота на Киев // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. – М., 1969. – Т. II. – С. 76 – 96.

2. Акты относящиеся к истории Южной и Западной России. Собранные и изданные археографическою коммиссиею. Т. 11. (1672 – 1674). Прибавление 1657. – Спб.: Тип. М. Эттингера, 1879. – 820 стб. + 23 с.

3. Антонович В. Б. Очерки истории Великого княжества Литовского до смерти великого князя Ольгерда. Монографии по истории западной и юго-западной России. – К., 1885. – Т. I. – 351 с.

4. Архив Юго-Западной России. Ч. VII. Т. I. (Акты о заселении Юго-Западной России). – К., 1886. – 647 +XII с.

5. Белорусско-литовские летописи / Полное собрание русских летописей. – М.: Наука, 1980. – Т. XXXV. – 306 с.

6. Бокій Н. М., Козир І. А. Комплекс золотоординського часу біля с. Торговиця на Кіровоградщині // Центральна Україна за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV ст. – К., 2003. – С. 41 – 84.

7. Бокій Н. М., Козир І. А. Золотоординське місто Торговиця на Південному Бузі: етнокультурні особливості // Гуржіївські історичні читання. – Черкаси, 2007. – С. 101 – 105.

8. Бокій Н. М., Козир І. А., Позивай Т. Д. 10 років археологічних досліджень золотоординської пам'ятки біля с. Торговиця на Кіровоградщині // Північне Причорномор'я і Крим у добу середньовіччя (XIV – XVI ст.). Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 10-літтю археологічних досліджень золотоординської пам'ятки в селі Торговиці. – Кіровоград, 2006. – С. 4 – 18.

9. Брайченко О. Д. Синьоводська проблема: перспективи комплексних краєзнавчих досліджень // Центральна Україна за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV ст. – К., 2003. – С. 27 – 40.

10. Вавричин М. Україна на стародавніх картах. Середина XVII – друга половина XVIII ст.: атлас репродукцій / М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович. – К.: ДНВП "Картографія", 2009. – 224 с.: іл.

11. Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст. – К.: ДНВП "Картографія", 2006. – 208 с.: іл.

12. Военно-топографическая карта Херсонской губернии 1855 – 1877. Масштаб 3 вер. в дюйме (Гравир. Борнмиллер и Энтгофер). Ряд XXV, лист 11 (г. Киевской, Херсонской и Полтавской).

13. Галенко О. І. Золота орда у битві біля Синіх Вод 1362 р. / Центральна Україна за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV ст. – К., 2005. – С. 129 – 159.

14. Грушевський М. С. Історія Україна-Руси. XIV – XVI віки – відносини політичні. – К.: Наукова думка, 1993. – 535 с.

15. Грушевский М. С. Очерки истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия. – К., 1891. – 522 с.

16. Густынская летопись / Полное собрание русских летописей. – СПб., 1843. – Т. II. – 392 с. + 2 табл.

17. Дашкевич Я. Р. Поділля: виникнення і значення назви // VIII Подільська історико-краєзнавча конференція (секція історії дожовтневого періоду): Тези доповідей. – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 58 – 60.

18. Дашкевич Я. Р. Поділля золотоординських часів (проблематика дослідження) // Тези доповідей XI Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 3 вересня 1992 р. – Вінниця, 1992. – С. 23 – 24.

19. Дашкевич Я. Р. Поділля на картах XV – XVI ст. // Тези доповідей обласної наукової конференції "Проблеми історичної географії Поділля". – Кам'янець-Подільський, 1982. – С. 131 – 132.

20. Дашкевич Я. Р. Проблема дослідження степового кордону Поділля (кінець XV – XVI ст.) // Тези доповідей Другої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 40-річчю перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр. – Вінниця, 1984. – С. 7 – 8.

21. Дашкевич Я. Р. Східне Поділля на картах XVI століття // Географічний фактор в історичному процесі. – К., 1990. – С. 155 – 169.

22. Дашкевич Я. Р. Територія і межі історичного Поділля (XIII – XVIII ст.) // Тези доповідей Десятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1991. – 23 – 24.

23. Дашкевич Я. Р. Територія України на картах XIII – XVIII століть // Історичні дослідження: Вітчизняна історія. – К., 1981. – Вип. 7. – С. 88 – 93.

24. Дашкевич Я. Р. Україна каратах XIV – XVI ст.. Стан і проблематика досліджень // Історико-географічне вивчення природних та соціально-економічних процесів на Україні. – К., 1988. – С. 94 – 100.

25. Егоров В. Л. Историческая география Золотой Орды в XIII – XIV вв. / Отв. ред. В. И. Буганов. – М.: Наука, 1985. – 245 с.

26. Інститут рукопису Національна бібліотека України імені В. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 1. – Од. зб. 58 142. – Арк. 371 зв.

27. Клепатский П. Очерк по истории Киевской земли: Литовский период. – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2007. – 480 с., карти.

28. Книга Большому Чертежу / Подг. к печати и редакция К. Н. Сербиной. М. – Л., 1950. – 232 с.

29. Козир І. А. Керамічна майстерня золотоординського часу з Торговицького археологічного комплексу // Наукові записки. Серія: Історичні науки. – Вип. 13. – Кіровоград, 2010. – С. 24 – 32.

30. Козир І. А., Чорний О. В. Локалізація місця битви на Синіх Водах 1362 р. у світлі нових джерел // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 11 – 27.

31. Кучкин В. А. Об издании Рогожского летописца / Древняя Русь. Вопросы медиевистики. – 2004. – № 3 – С. 101 – 109.

32. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью (1362 – 1424) / Полное собрание русских летописей. – СПб., 1897. – Т. XI. – 262 с.

33. Лурье Я. С. Летописец Рогожский / Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып 2. (вторая половина XIV –XVI вв.). Часть 2. Л – Я / Отв. ред. Д. С. Лихачёв. – Ленинград: Наука, 1989. – С. 22 – 23.

34. Люта Т. Україна на старожитніх мапах // Пам'ятки України: історія та культура. – 1996. – № 2. – С. 51 – 56.

35. Лясота Еріх зі Стеблева. Щоденник (переклад з німецької Галини та Івана Сварників) // Жовтень. – 1984. – № 10. – С. 97 – 110.

36. Петров Н. И. Подолія. Историческое описаніе. – СПб.: Тип. Товарищества "Обществ. польза", 1891. – 401 с.

37. Петрунь Ф. Е. К вопросу об источниках "Большого Чертежа" // Журнал научно-исследовательских кафедр в Одессе. – 1924. – Т. 1 (1923/4). – № 7. – С. 37 – 43; Петрунь Ф. Е. Ханські ярлики на українські землі // Східний світ. – 1929. – № 2. – С. 170 – 185; Петрунь Ф. Е. Нове про татарську старовину Бозько-Дністрянського степу // Східний світ. – 1928. – № 6. – С. 155 – 175.

38. Пивовар А. В. Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії: в документах середини XVIII століття. – К.: Академперіодика, 2003. – 336 с.

39. План Генерального межевания Елисавтградского уезда Херсонской губернии, 1810 год (М.: 1 дюйм : 2 версты).

40. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидиаконом Павлом Алеппским. – М., 1898. – 208 с.

41. *Рогожский* летописец. Творский сборник. (Полное собрание русских летописей). – М.: Языки русской культуры, 2000. – Т. XV. – 432 с., разд. печ. (XII с., 186 стб., 29 с.; V с., 504 стб., 35 с.).

42. Русина О. Синьоводська "Задонщина": історична першість чи історіографічний гібрид? // Український гуманітарний огляд. – 1999. – Вип. 1. – С. 178 – 189.

43. Русина О. В. Україна під татарами і Литвою. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 1998. – 320 с.

44. Синьоводська битва 1362 року – визначальна подія в історії України: Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Хмільник Вінницької області, 24 квітня 2012 р. / Відп. ред. С. Д. Гальчак. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2012. – 212 с.

45. Тереножкин А. И. Поселения и городища в бассейне р. Тясмина // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории и материальной культуры. – 1952. – Вып. XLIII – С. 80 – 98.

46. Тихомиров М. Н. Список русских городов дальних и ближних / Исторические записки. – М., 1952. – Т. 40. – С. 214 – 259.

47. Тихомиров М. Н. Русское летописание. – М.: Наука, 1979. – 384 с.

48. Фёдоров-Давыдов Г. А. Клады джучидских монет // Нумизматика и эпиграфика. – М., 1960. – Т. 1. – С. 90 – 97.

49. Флоря Б. Н. Литва и Русь перед битвой на Куликовом поле // Куликовская битва. Сборник статей. – М., 1980. – С. 142 – 173.

50. Чорний О. В. Ідентифікація літописних географічних орієнтирів Синьоводської битви 1362 року // Воєнна історія. – 2011. – № 4. – С. 72 – 79.

51. Шабульдо Ф. М. Битва біля Синіх Вод 1362 р.: маловідомі та незнані аспекти // Український історичний журнал. – 1996. – № 2. – С. 7 – 10.

52. Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – К., 1987. – 185 с.

53. Шабульдо Ф. М. Синьоводська битва 1362 р. у сучасній науковій інтерпретації / Центральна Україна за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV століття. – К., 2003. – С. 8 – 26.

54. Шабульдо Ф. М. Синьоводська проблема: можливий спосіб її розв'язання. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – 84 с.

55. Шабульдо Ф. М. Чого не схотіла або не змогла помітити моя рецензентка (відповідь на рецензію Олени Русиної) // Український гуманітарний огляд. – 1999. – Вип. 2. – С. 198 – 217.

56. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – 560 с.

57. Bokiy N., Kozyr I., Posivay T. A Golden Horde Complex in Podolia // Islamic Art and Architecture in the European Periphery. – Wiesbaden, 2008. – S. 45 – 48.

58. *Macej Stryikowski.* Kronika Polska, Litewska, Zmodzka I wszystkiey Rusi. Warszawa, 1846. – T 2. – 572 s. (S. 6 – 7. Переклад Ф. М. Шабульдо).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чорний Олександр Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: джерелознавство історії України, військова історія України XVIII – XX століть, історична персоналістика.

УДК 737

О "ПЕТРОВСКОМ КЛАДЕ" НА КУБАНИ

Евгений НАРОЖНЫЙ, Фарида НАРОЖНАЯ (Армавир)

Статья посвящена нумизматическому анализу "Петровского клада" в контексте денежного обращения на Кубани в XIV в.

Ключевые слова: *Кубань, "Петровский клад", анализ монет, денежное обращение.*

Стаття присвячена нумізматичному аналізу "Петровського скарбу" в контексті грошового обігу на Кубані в XIV в.

Ключові слова: *Кубань, "Петровський скарб", аналіз монет, грошовий обіг.*

The paper is dedicated numismatic analysis "Peter's treasure" in the context of monetary circulation in the Kuban in the XIV century.

Key words: *Kuban, "Petrovsky treasure", the analysis of coins, money circulation.*

Указанный клад весом "около 43 фунтов" и состоявший из 23686 монет различных эмиссий был обнаружен в начале XX века, как неоднократно указывалось в литературе, у "станицы Петровской" в Кубанской области, отчего он и вошел в литературу под названием "Петровского клада". Несмотря на неоднократные его упоминания в специальной литературе [1, № 199; 4, с. 216, с. 256; 9., с. 2; 2, с. 35, № 39; 10, с. 73; 11, с. 157 и др.], этот монетный клад каждый раз рассматривался суммарно, в лучшем случае с учетом контекста истории денежного обращения XV столетия (Табл.1).

Таблица 1.Состав монет "Петровского" клада

№ п/п	Эмиссии монет	Количество монет в серии
1.	"Турецкие" 1441 – 1481 гг.	2385 экз.
2.	Генуэзско-крымские	1407 экз.